

Теоретико-методологічний контент інституціонального зрізу економіки інноваційного типу в умовах хаотично-структурованої трансформації

Краус Н.М.

доктор економічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник
відділу теорії економіки та фінансів
Науково-дослідного фінансового інституту
ДННУ «Академія фінансового управління», м. Київ

Манжура О.В.

доктор економічних наук,
проректор ВНЗ Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»

У статті доведено необхідність інституціоналізації інноваційного середовища як об'єктивної потреби на етапі системної модернізації економіки України. Визначено причини, що викликають потребу в створенні такого середовища. Досліджено інноваційну інфраструктуру економіки, а також обґрунтовано потребу інституціоналізації у формуванні високого інноваційно-інвестиційного рівня України в парадигмі глобального розвитку. Вказано основні сегменти інфраструктури інноваційної економіки.

Ключові слова: інноваційна економіка, інституціоналізація, інфраструктура, інститут.

Kraus N.N., Manzura A.V. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ КОНТЕНТ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОГО СРЕЗА ЭКОНОМИКИ ИННОВАЦИОННОГО ТИПА В УСЛОВИЯХ ХАОТИЧНОГО-СТРУКТУРИРОВАННОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ

В статье доказана необходимость институционализации инновационной среды как объективной потребности на этапе системной модернизации экономики Украины. Определены причины, вызывающие потребность в создании такой среды. Исследована инновационная инфраструктура экономики, а также обоснована необходимость институционализации в формировании высокого инновационно-инвестиционного уровня Украины в парадигме глобального развития. Указаны основные сегменты инфраструктуры инновационной экономики.

Ключевые слова: инновационная экономика, институционализация, инфраструктура, институт.

Kraus N.N., Manzura O.V. THEORETICAL-METHODOLOGICAL CONTENT OF THE INSTITUTIONAL DISASTER OF ECONOMY OF INNOVATIVE TYPE IN CONDITIONS OF CHAOTIC-STRUCTURED TRANSFORMATION

The necessity of institutionalizing of innovation environment as an objective need on the stage of system modernize of the economy of Ukraine is proved in the article. The reasons that cause the need for creation of such an environment are determined. Innovation infrastructure of economy is studied and the need to institutionalize in formation of a high innovation and investment level in Ukraine in paradigm of global development are justified. Key segments of infrastructure of innovation economy are pointed. It is proved that institutional changes in the economy in the direction to innovativeness is a long-wavelength transformational process of socio-economic development of structural units, which manifests in reaching peak indicators of development and the process of innovation of the economy. It is concluded that institutional background of innovative economy represents a streamlining of the regulatory framework of innovative sphere according to the basic law, namely the Law of Ukraine "On innovative activity", which defines institutional palette of innovative economy.

Keywords: innovative economy, institutionalization, infrastructure, institute.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Фундаментальна цінність інституціонального підходу як інструменту пізнання реальної дійсності, системного знання про неї та її перетворення зумовила необхідність відходу від абстрактного, схоластичного теоретизування поза часом і простором, поза

реальними імперативами і викликами сьогодення й майбутнього, його невизначеності, загроз, можливостей та втрат. Саме тому інституціональний і девелопоментійський (тобто пов'язаний з процесом розвитку) підходи обумовлюють та доповнюють один одного.

Динамічні зміни сучасного суспільства істотно активізують проблему наступності та мінливості в соціально-економічному розвитку. У здійсненні наступності головну роль відіграють інститути. Але сучасний світ надає динаміку інституціональним формам, що значно підвищує ризики криз і вимагає забезпечення стійкості та глобальної збалансованості суспільного розвитку. Нині загально визнаним є той факт, що в початковий період реформування соціалістичних економік роль інституційних факторів була суттєво недооцінена.

Перехід до інноваційної моделі розвитку є сучасним, свідомим вибором України. Крім того, цього вимагає і глобалізаційний процес, в якому задіяні всі країн світу та який не оминув Україну. Останнім часом була опублікована ціла низка наукових праць і досліджень, зокрема вищим керівництвом країни, в яких піднімалось питання необхідності переходу на шлях структурних змін інноваційного характеру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комплексне дослідження інституціонального забезпечення інноваційної економіки частково представлено в працях Д. Белла, Й. Шумпетера, Дж. Гелбрейта, У. Ростоу. Найбільш значущими дослідженнями проблематики інституціональної структури та положень інституціональної еволюційної теорії є наукові праці таких визначних учених, як Д. Норт, Я. Тинберген, Дж. Стігліц, Дж. Б'юкенен, Т. Веблен, О. Вільямсон, Г. Демсец, Р. Коуз, М. Олсон, Дж. Ходжсон, Б. Шаванс, Г. Мюрдаль, Р. Фогель, А. Оуслонд, О. Бессонов.

Із дослідженням загальних аспектів структурної перебудови в перехідних економіках та питаннями реформування інституційної структури економіки пов'язані імена В. Гейця, Ю. Козака, І. Лукінова, Ю. Макагона, Є. Панченка, С. Пахомова, Ю. Пахомова, А. Поручника, А. Румянцева, А. Філіпенка, А. Чухно.

В сфері інституціональної теорії досить плідно працюють українські та російські науковці, які створюють інституціональні моделі з урахуванням економічних умов та особливостей, що характерні для пострадянських країн. У працях Р. Нурєєва, В. Дементьєва, С. Барсукової, М. Зверькова, В. Якубенка, А. Ткача, В. Тарасевича, А. Олейніка, С. Степаненка, Т. Меркулової, Ю. Латова, А. Гриценка, А. Ковальова, С. Левіна, П. Лещенка, В. Вольчика, І. Малого, П. Леоненка, Б. Пасхавера, П. Юхименка та інших вчених на основі застосування міждисциплінарного підходу здійснюється науковий пошук геополітичних,

історичних, етнічних, морально-психологічних і культурних чинників інституціональних перетворень вітчизняної економіки.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте водночас багато проблем інституціонального забезпечення саме інноваційної економіки як об'єктивної потреби та ефективної форми системної модернізації економіки нашої країни залишаються недостатньо розкритими й обґрунтованими.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є доведення необхідності інституціоналізації інноваційного середовища як об'єктивної потреби на етапі системної модернізації економіки України, дослідження інноваційної інфраструктури економіки та обґрунтування доцільності інституціоналізації у формуванні високого інноваційно-інвестиційного рівня України в парадигмі глобального розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття інституту є атрибутом історичної реальності та її імперативного змісту. На нашу думку, сьогодні визначальним імперативом є розвиток на основі знання, що потребує створення відповідних інститутів розвитку. Будь-які інститути можуть або стримувати, або стимулювати процес розвитку в системній єдності всіх його складових. Що ж таке інститути?

Інститути – це різновид структур, які належать соціальному простору; вони є змістом суспільного життя; значна частка взаємодії і діяльності людей структурована в термінах явних або неявних правил. Не порушуючи загальноприйнятих у науковій літературі традицій, ми можемо визначити інститути як системи усталених і загальноприйнятих соціальних правил, які структурують соціальні взаємодії. Мова, гроші, закони, системи мір і ваги, правила поведінки за столом, фірми (та інші організації) тощо – все це інститути [13, с. 28–29].

Інститути – це не реальне життя, а символи. Під впливом інституціональної теорії відбувається заміна людини реальної людиною інституціональною. Це ще більшою мірою сприяє становленню «інформаційної хмари», яка поглинає людину, віддаляючи її від реального життя та буденних проблем. В цьому плані інституціоналізм, по-перше, стає потужним засобом маніпулювання свідомості, а по-друге, відхиляє від практичного рішення дійсних проблем та забезпечує символічний комфорт за реального неблагополуччя.

Тим самим інституціоналізм, проголошений як «основа основ», озброює людину ілюзією замість пізнання реальності, і, як наслідок, це виявляється в наростаючому та нескінченному внутрішньому конфлікті, який обов'язково виявляється у взаємовідносинах з іншими людьми. Догматизм і звичаї, закріплені інститутами, стають цілком реальною перешкодою творчості та руху до істини.

Інститути можуть бути класифіковані за різними критеріями, наприклад за сферою діяльності (інститути соціальні, економічні, культурні, політичні), за способом формування (випадково створені та свідомо створені), за характером обмежень поведінки («правила гри» і «правила контролю»), за суб'єктом, який бере безпосередню участь у їх створенні (формальні, неформальні і організаційно оформлені), за характером санкцій («м'які», «жорсткі»).

Ринкова трансформація економіки і суспільства супроводжується докорінною зміною громадсько-політичних, державних, економічних та правових інституцій. Йдеться, з одного боку, про наповнення новим змістом наявних структур, їхню суттєву внутрішню перебудову, а з іншого – про запровадження принципово нових установ і організацій, що відповідають умовам ринкової економіки.

Інституціональна система України нині виглядає так:

- загальнодержавні інституції (Президент та його адміністрація, Верховна Рада, Кабінет Міністрів, конституційний суд);
- правові інституції;
- економічні інституції (Національний банк, грошово-кредитна система, Фонд державного майна, Антимонопольний комітет, Комісія з цінних паперів і фондового ринку, підприємства, фірми, інвестиційні фонди і компанії, біржі, акціонерні товариства) [11, с. 93].

Головними ознаками інститутів є:

- націленість на задоволення визначених суспільних потреб і виконання відповідних функцій;
- мінімізація зусиль, які люди витрачають на те, щоб знайти одне одного і домовитись між собою, полегшення пошуку потрібних товарів, цінностей;
- регулювання поведінки людей для попередження збитків одне одного або компенсації їх, якщо вони все ж нанесені;
- організація свідомості в процесі передачі інформації та навчання.

В Україні сьогодні через складні процеси трансформації командно-адміністративної

системи в ринкову, недостатньо розвинутий механізм економічного зростання особливого значення набуває інституціональна структура як найважливіший чинник формування ефективної інноваційної економіки. При цьому базисні інститути, такі як інститут власності, інститут угод, нормативно-правові інститути та інститут фінансів, виступають підґрунтям формування ринкових відносин і водночас інституціональним чинником розвитку вітчизняної інноваційної економіки.

До похідних інститутів, які сформувались або мали сформуватися на основі базисних ринкових інститутів, варто віднести інститути підприємництва, конкуренції, ціноутворення і фінансово-кредитний інститут. Хоча йдеться переважно про формальні інститути, у транзитивних економіках ситуація ускладнюється наявністю неформальних інститутів, котрі здебільшого є наслідком впливу попередньої суспільної формації.

Важливою складовою розвитку України є її інституціональний розвиток, який полягає в збереженні, створенні, вдосконаленні та нарощуванні інституціонального потенціалу для реалізації цілей загального розвитку країни. Інституціональна складова розвитку тісно пов'язана і переплітається з усіма іншими його аспектами. Досить близько інституціональний розвиток пов'язаний з політичним. Саме політика та інститути визначають ріст та розвиток, а хороша політика визначає якісні інститути і необхідний час для їх розвитку.

Вирішальним фактором політичного розвитку є якість влади, яку неможливо забезпечити без відповідного людського, тобто наукового та освітнього потенціалу. Якість влади в сучасних умовах визначається здатністю державних інститутів розробляти і проводити політику в єдності всіх її складових з метою власного розвитку країни та відстоювання національно-державних інтересів України в умовах глобальної конкуренції.

Глобальними викликами в XXI столітті є розвиток на основі знань, що обумовлюють необхідність пріоритетного розвитку науки й освіти. В інституціональному аспекті це означає становлення науково-освітніх інститутів або наукових та освітніх організацій.

Необхідність створення в Україні конкурентоздатних наукових і освітніх інститутів зумовлена тим, що наявні імперативи XXI століття вже ніхто не може ігнорувати, якщо не хоче бути віднесений потоком історії в небуття. Таких імперативів, що виділені нашим часом, небагато, а саме глобаліза-

ція, розвиток на основі знань та природозбереження.

Імператив інституціонального розвитку ускладнюється тим, що інститути й самі повинні розвиватися та забезпечувати процес розвитку в складних умовах глобальних змін, викликів і загроз.

Інституалізація інноваційної економіки насамперед має створити умови для збереження, використання та відтворення того інноваційного потенціалу, який ще залишився в Україні. В цьому контексті особливість теперішньої ситуації в інноваційній сфері полягає в тому, що важливий ланцюг інноваційного процесу «наука – техніка – виробництво», який був створений ще за радянських часів, значною мірою зруйнований, що змушує переходити лише до відновлення окремих елементів такої системи та її важливої ланки – інноваційного потенціалу. Ускладнює цей процес і те, що господарство не дає достатніх імпульсів до активізації процесів нагромадження в інноваційній сфері, а тому формування у ній відповідного інституціонального середовища відбувається дуже повільно [10, с. 18].

Інституційна інфраструктура інноваційної економіки не тільки забезпечить, але й оптимізує взаємодію ринку та держави. Вона, з одного боку, збагатить і диверсифікує її функції, а з іншого – трансформує глибинні регулятивні пристрої та інструменти м'якої корекції [1, с. 13].

Інноваційна інфраструктура виступає базовою складовою під час формування інноваційної економіки в Україні і є інструментом та механізмом інноваційної економіки, сукупністю взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих виробничо-технічних систем, організацій, фірм і відповідних організаційно-управлінських систем, які потрібні для ефективного здійснення інноваційної діяльності і реалізації інновацій, для стабільного розвитку економіки України та росту добробуту українців. Інноваційна інфраструктура – це важлива складова між результатами наукових досліджень, які проводяться новаторами і ринком, державою і бізнесом (рис. 1). Сегментація інфраструктури інноваційної економіки подана на рис. 2.

Компонентам інноваційної ринкової інфраструктури притаманні якості саморегулюючих пристроїв, що поєднують їх з ринком. Однак, на відміну від ринкових механізмів, інститути інноваційної інфраструктури, по-перше, самі по собі не виникають, а по-друге, формують не тільки поточні, але й довгострокові інтереси економічних суб'єктів. Більше того, на їх основі додаються типові «провали» ринку,

відбуваються обслуговування соціальної сфери, подолання надмірної полярності доходів, перерозподіл доходів на користь високо-технологічних сегментів, тобто покращення структури виробництва. І, що особливо важливо, повноцінне інституціональне облаштування економіки забезпечує формування повноцінних фінансових ринків і прискорює процеси капіталізації економічного середовища [1, с. 13].

Суттєвою є роль інституціонального облаштування в оптимізації функцій держави, зокрема у досягненні ефекту державно-ринкової синергії. За допомогою інституціоналізації інфраструктури інноваційної економіки держава мінімізує своє пряме (адміністративне) втручання в інноваційно-економічні процеси; адміністрування замінюється впливом опосередкованим, що здійснюється через тонке налаштування відповідних інститутів ринкової інноваційної інфраструктури. Ефективність держави в цьому разі підвищується, і надуманість так званої адміністративної реформи стає очевидною [1, с. 13].

Актуальність інституційного облаштування інноваційно-економічного простору України визначається не тільки її недосконалістю і де-не-де відсутністю, але й негайною необхідністю формування інструмента для реалізації певної інноваційно-економічної стратегії [2, с. 47].

Стосовно ж відсутніх, нерозвинених або суттєво деформованих (і, відповідно, деструктивних) інститутів все це лежить на поверхні. Відомо і те, що негативний вплив на економіку та соціальну сферу, на структурно-якісні параметри виробництва справляють стан фондового ринку, відсутність стратегічного інвестиційно-інноваційного фінансового контуру, що формує так звані довгі кошти; реформованість інституту приватної власності; слабкість банківської системи і анемічність інституціональних інвесторів; провал у формуванні важливих для нарощування фінансів вторинних фінансових інструментів тощо [1, с. 13].

Серед вищеперерахованих причин немає головної, що дає відповідь на запитання про те, чому в Україні немає інновацій. І ми поділяємо думку В. Дементьєва та В. Вишневського, які стверджують, що в українській економіці відсутній потрібний інвестиційний попит на інновації з боку підприємств [9, с. 7]. Такий попит підприємства на інновації, на їхню думку, є попитом на інновації з боку власника активів, що залежить від того, чи може цей власник виступити як творчий (продуктивний) під-

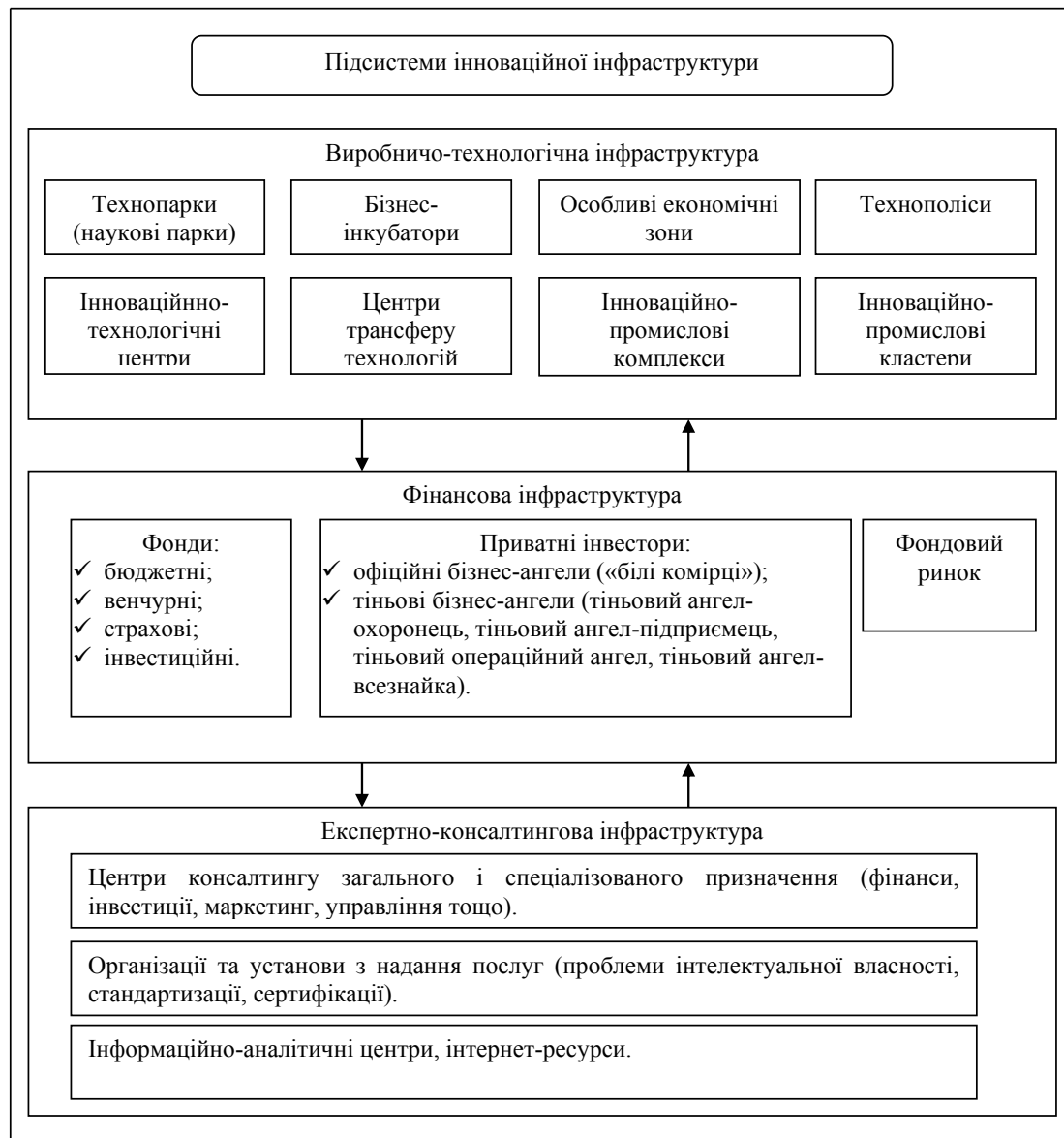

Рис. 1. Інноваційна інфраструктура економіки

приємець, здібний до ефективної інноваційної діяльності. Доля питання, чи стане українська економіка інноваційною, залежить від того, чи захочуть цього ті, хто розпоряджається ресурсами підприємств, і вирішується воно не в уряді, не на парламентських слуханнях, і навіть не в Національній академії наук України, а в тиші кабінетів власників активів [9, с. 8].

Головна перешкода інноваційної діяльності – це політичні й економічні інститути українського суспільства, асиметрія економічної влади і господарський порядок, що зростає на її ґрунті. Те, що є умовою максимізації прибутку за рентного шляху, а саме приватна економічна влада, є і головною перешкодою інноваційного розвитку. Вигоди від економічної влади для рентного шляху максимізації доходу є витратами для інноваційного шляху.

Проблема зміни ставлення підприємств до інновацій – це перш за все проблема зміни наявного господарського порядку і його інститутів [9, с. 17].

Діяльність держави як найвпливовішого інституту повинна здійснюватися за двома взаємодоповнюючими сценаріями.

1) Створення оптимального механізму поєднання ринкових і державних важелів впливу на інноваційні процеси. Доцільно поступово відмовитись від функціонального підходу до розв'язання проблеми розвитку високих технологій в аспекті як пропозиції, так і попиту, на що звертає свою увагу С. Онишко, і перейти до програмно-цільового управління. Об'єктивною підставою для цього є зміни в характері виникнення високих технологій (дифузія знань і вмінь галузей, синтез про-

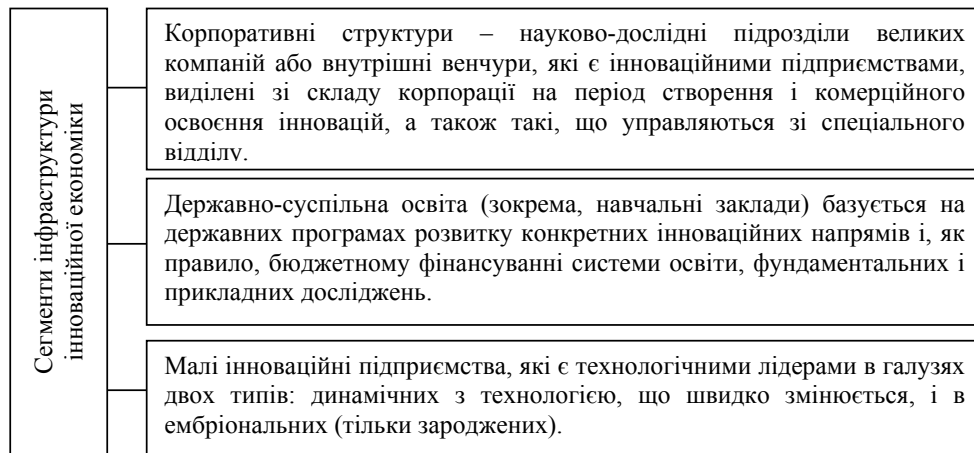

Рис. 2. Сегментація інфраструктури інноваційної економіки

грамного забезпечення засобів комунікативних взаємодій) та результати їх використання (міжгалузеві зрушення, формування нових можливостей застосування інноваційних технологій, принципово нових якостей інноваційної продукції) [7, с. 40–41; 4, с. 85].

2) Зосередження на вирішенні завдань забезпечення прогресивних структурних зрушень в економіці, зміні співвідношення між технологічними укладами. Використання для цього низки інструментів державного регулювання, а саме розроблення державних науково-технічних програм, які охоплюють планові завдання державних установ та державні замовлення недержавним бізнесовим структурам на взаємовигідних умовах науково-технічного прогнозування.

Допустима гармонізація співвідношення між ринком і державою визначається такими головними параметрами, як захист свободи особистості, власності та підприємництва. Отже, головне завдання інституціональної політики в сфері інновацій у сучасних ринкових умовах в Україні полягає, з одного боку, у тому, щоб поглибити процес системної трансформації економіки і всього суспільства, а з іншого – створити систему інститутів, яка гарантуватиме необоротність, здійснених урядом уже сьогодні реформ, суттєве підвищення їх економічної та соціальної ефективності.

Потрібно пам'ятати, що формування інноваційної економіки передбачає створення таких інституційних умов, за яких саме інновації виступають основним джерелом максимізації індивідуального доходу власника [9, с. 18]. Необхідно змінити структуру стимулів і мотивації. Для цього потрібно змінити інститути, що обмежують та спрямовують економічну поведінку [9, с. 19].

Важливим питанням, на нашу думку, на яке повинна обов'язково звертатися увага під час формування інститутів інноваційного ринку, є функціонування ефективного цінового механізму як важливої складової конкурентоспроможності інноваційних підприємств. Порушення еквівалентного розподілу доходів відповідно до економічної участі в загальних трансакціях між усіма учасниками продуктового ланцюга, значна монополізація посередниками каналів заготівель та збуту інноваційної продукції, нерозвиненість інфраструктури інноваційного ринку, наявність істотних диспропорцій у цінах на продукцію і ресурси – все це вказує на необхідність подальшого вдосконалення науково-методичного забезпечення регулювання ціноутворюючих процесів на інноваційну продукцію та товари. Сьогодні через незавершеність формування ефективного цінового механізму ціна не є стимулюючим чинником інноваційного розвитку. Збереження диспаритету цін веде до технічної відсталості, зниження ефективності, неможливості відшкодувати витрати на виробництво інноваційної продукції та, як наслідок, до його «затухання».

У зв'язку з цим малим і середнім підприємствам для поповнення оборотних коштів варто розраховувати здебільшого на кредитний механізм, який також є недостатньо розвинутим. Сьогодні кредитна система не враховує специфіку й потреби інноваційного виробництва повною мірою та орієнтована переважно на галузі з порівняно швидким обігом капіталу.

Інституціональна невизначеність у пострадянській реальності обумовлена насамперед перехідним станом економіки, інверсійним характером трансформаційних процесів, відсутністю досконалих форм державного

регулювання і ринкового саморегулювання, традицій, звичок, правових актів, притаманних розвинутій ринковій системі господарювання (наприклад, контрактні і фінансові зобов'язання, податкові традиції, норми індивідуальної участі в інвестуванні) [4, с. 82].

Важливим інструментом формування інноваційно-орієнтованої економіки є система індикаторів для оцінювання потенціалу майбутніх перетворень, конкурентоспроможності у мікро- та макроекономічному вимірах. У сучасних умовах оцінка готовності до становлення й розвитку інноваційно-орієнтованої економіки визначається на підставі різноманітних підходів: з урахуванням ознак та факторів, що забезпечують зростання інноваційності, шляхом розрахунку індексів [5, с. 19].

Зокрема, система індикаторів Європейського Союзу охоплює 17 показників, що стосуються людських ресурсів, системи продукування нових знань, системи їх передачі та використання, інноваційних фінансів, результатів інноваційної діяльності, а також інвестицій ринку інноваційних та інформаційних технологій [6, с. 33]. Значення цих показників і динаміка їх змін можуть використовуватися під час розроблення стратегії інноваційного розвитку та реалізації політики зростання конкурентоспроможності вітчизняної економіки.

Ми поділяємо думку Е. Ясіна про те, що конкуренція є абсолютно необхідним доповненням вільного підприємництва. Вона створює стимули до інновацій з метою оновлення продукції, підвищення продуктивності і зниження витрат, що дає змогу отримувати певний час монополійний дохід, поки він не підвищить привабливість ринку й не приверне увагу конкурентів [12, с. 11].

Важливим аспектом узгодження державних і ринкових механізмів є відповідність організаційних структур інституційної підтримки та форм стимулювання інноваційного процесу. В США інституційну підтримку інноваційної діяльності здійснюють Адміністрація у справах малого бізнесу, Національний науковий фонд, федеральні відомства, Національна мережа центрів впровадження нових технологій та інші організаційні структури. Як форми стимулювання застосовуються пільгове оподаткування, інноваційний податковий кредит, пільговий режим амортизаційних відрахувань, субсидії, цільові асигнування з бюджету, вирахування витрат на НДДКР із суми оподаткованого доходу.

Послідовність і адресний характер форм стимулювання орієнтовані на підвищення

ефективності діяльності мережі технологічного капіталу, технополісів, науково-технічних парків, квазіризикових форм організації корпорацій, малих інноваційних форм, бізнес-інкубаторів, науково-технологічних центрів, спільних промислово-університетських дослідних центрів, венчурних фірм [4, с. 86].

Ефективність діяльності виробників інноваційної продукції залежить від розвиненості інфраструктури інноваційного ринку. Насамперед потребує вдосконалення особлива ланка – комерційні структури, що безпосередньо забезпечать розвиток інноваційної сфери та формування відповідних відносин між господарюючими суб'єктами (система комерційних банків, страхові компанії, торговельні і фондові біржі, венчурні фонди).

В умовах монополізації окремих ринків і значної кількості посередницьких структур на шляху просування інноваційної продукції до кінцевого споживача постає потреба в оптимізації каналів її збуту, тому належне місце серед операторів інноваційного ринку мають посісти організації, створені на засадах кооперації. Інституціональні перетворення повинні бути спрямовані на розроблення основи господарювання та всього відтворювального циклу через розвиток власних фінансових, інституційних, страхових і венчурних структур. Таким чином, ринкова інфраструктура формує об'єктивні в умовах ринку інституційні компоненти для зміцнення інноваційних виробничих структур і забезпечення функціональних взаємозв'язків між ними в напрямі насичення інноваційних ринків.

До основних чинників, що гальмують розвиток біржової торгівлі інноваційними товарами, слід віднести відсутність бажання, а в окремих випадках боязнь у підприємств займатися діяльністю, що заснована на інноваціях; недосконалість чинної законодавчої бази; відсутність ефективних кредитних програм; низьку інвестиційну привабливість інноваційної сфери економіки; низький рівень інформаційно-консультативного забезпечення; відставання від використовуваних у світі прогресивних біржових технологій. Для розвитку прозорої біржової торгівлі в Україні, формування високоліквідного біржового ринку інноваційної продукції, збільшення обсягів біржових операцій доцільно запровадити торгівлю ф'ючерсними контрактами й опціонами, що також дасть змогу забезпечити самофінансування інноваційного виробництва. Як наслідок, може зародитися свобода підприємництва, яка, по-перше, є складовою свободи творчості.

Підприємливість – це завжди пошук неординарних рішень, хоч у бізнесі є своя рутинна. Але підприємництво – творчість своєрідна, зорієнтована не на пізнання, не на відкриття, а на вигоду. І тут також важливим є баланс обмежень і свободи, який змінюється зі змінами умов. Інноваційна економіка і тут вимагає зміщення балансу в бік більшої свободи. По-друге, підприємець – природній і головний споживач інновацій. Якщо він відсутній, немає кому спрямовувати винаходи. Більше свободи підприємництву – більший в кінцевому результаті попит на інновації та на ті інтелектуальні продукти, які використовуються під час їх створення [12, с. 11].

Інноваційне підприємництво пов'язане з високим рівнем ризиків, котрі зумовлюють отримання виробниками інноваційної продукції збитків, невизначеність інноваційного бізнесу, збільшують вартість кредитів та частку неповернених кредитів, що унеможлиблює для багатьох інноваторів подальшу участь у комерційній діяльності.

Найменш розвинутим в інноваційному секторі є інститут страхування інноваційних ризиків. Це пов'язано з високою собівартістю страхових послуг, складністю оформлення відповідного договору, відсутністю інноваційного страхового аудиту та інформації про діяльність страхової компанії, кваліфікованих спеціалістів зі страхування ризиків в інноваційній діяльності.

До організаційних структур, що збільшують потенціал інноваційного розвитку, можна віднести промислові кластери (локальні територіальні об'єднання виробництв з визначеною спеціалізацією, які досягають високої конкурентоспроможності), галузеві організації підприємців (провідників технологічних новинок та інших ефективних бізнес-рішень, що сприяють росту галузі), різні кооперативи (збутові та аграрні, що підвищують стійкість і продуктивність відповідного бізнесу). Всі ці явища більшою або меншою мірою сприяють інтересам розвитку приватного бізнесу, які вони охоплюють.

До економічної інфраструктури відносяться ті галузі господарства, які самі не створюють матеріальний продукт, але забезпечують процес його виробництва. Це електроенергетика й комунальне господарство виробничого призначення, виробничий транспорт, складське господарство і зв'язок, а також різноманітні галузі сфери послуг для потреб виробництва (фінансово-кредитна сфера, оптова й роздрібна торгівля, наука, освіта, послуги бізнесу тощо) [8, с. 21].

З огляду на вирішальну значущість інновацій для домінування в економіках третього світу розвинені країни та їх ТНК зазвичай не тільки уникають передачі високих технологій в інші країни, але й майстерно захищають свої права на інтелектуальну власність. Причому завдання монополізації володінням технологічними новинками вирішується не тільки у своїй країні (своїх ТНК, їхніх філіях), але й у країні-клієнта, де західні корпорації розміщують свої дочірні структури і філії. Пасткою для країн, що розвиваються, здатні створити свої технології, зазвичай є надання ними західним ТНК прав патентного захисту на те або інше ноу-хау. Такий крок позбавляє вітчизняні компанії цієї країни нормальної перспективи, тому краще використовувати запатентовану технологію в своїх інтересах [3, с. 24].

Світовий досвід показує, що найбільшою активністю в сфері виробництва інновацій характеризуються як великі корпорації, так і малі інноваційні підприємства. Перші мають для цього достатньо коштів і зумовлені міжнародною конкуренцією. Малі підприємства, як правило, утворюються на базі дослідних центрів й університетів та використовують нові знання у розрахунок на використання їх в комерційних розробках.

Втім, найбільш вагомим ілюстрацією концентрації високих технологій у розвинутих країнах є статистика. Згідно з нею світовий високотехнологічний ринок структурується 50 макротехнологіями, з яких на частку семи розвинених країн припадають 80–90% наукоємної продукції і практичний її експорт; вони володіють 46 макротехнологіями і диктують рівень конкурентоспроможності продукції на світовому ринку. Таким чином, відбулася повна монополізація глобального технологічного простору розвиненими країнами та обмеженням колом ТНК [3, с. 24].

З наявної в країні ситуації ми бачимо, що деякі інститути інноваційної економіки України знаходяться на стадії зародження, деякі розвиваються інерційно і вже досить тривалий час з безліччю проблем, спроб та помилок. Ці труднощі перш за все пов'язані зі швидкою зміною інституційної структури й призводять до того, що цей процес відбувається не за оптимальною траєкторією та значною мірою залежить від його попередніх етапів [14, с. 98, 115, 256; 15, с. 98; 16; 17, с. 34].

Вибір на користь постіндустріалізму, незалежно від ступеня форсування відповідних структурних зрушень, спонукає суспільство до прискореного формування всієї

системи сучасних інститутів, тобто до побудови нині відсутніх фрагментів ланцюга. Сам старт формування відповідних інститутів спрацював як виклик для всієї системи, що приведе до повної реакційної відповіді. Традиційна індустріально-інституціональна модель у цьому випадку не підходить, бо буде відтворювати стару економіку. Зрушення ж в напрямі високої технологічності без попереднього формування інститутів, розрахованих на інновації, є просто неможливим. Отже, важливість вибору сучасного інституціонального облаштування потребує конкретизації і врахування тих змін, що для сучасного постіндустріального вибору є обов'язковими [1, с. 15].

Висновки з цього дослідження. Сьогодні для України шлях «наздоганяючого» розвитку якщо не закритий, то обмежений, оскільки технологічне запозичення дає ефект лише на короткий час. За таких умов модель інноваційного розвитку буде безальтернативною.

Економічна, інституціональна та політична системи в Україні, яка прагне мати сильну конкурентоспроможну інноваційну економіку, ставлять перед собою мету створити майже заново таку економіку у відповідь на виклики сьогодення, яку б підтримало суспільство. Формальні інститути повинні враховувати визначені норми соціальної взаємодії, які припускають достатні рівні терпіння, відповідальності, солідарності та довіри [14; 15].

Майбутнє становлення інноваційної економіки залежить від інституціональної організації, в якій оперують система державної підтримки й інноваційна політика, а не від безпосередньо визначених обсягів державних коштів. Тому потрібно достатньо уваги приділити формуванню дієвої інфраструктури інноваційної економіки, стимулюванню прямих каналів збуту інноваційної продукції, урізноманітненню ринкових інструментів шляхом запровадження механізму страхування інноваційних ризиків, торгівлі деривативами і форвардної торгівлі, законодавчому встановленню прозорого й ефективного механізму державної підтримки страхування інноваційної діяльності.

Незважаючи на масштабність наукових праць та досліджень, що вже зроблені науковцями, все ж неможливо охопити всю багатоманітність і конкретику інституціональної проблематики, але сьогодні є достатньо методологічних обґрунтувань для подальших розробок в контексті побудови цілісної інституціональної інноваційної системи України. Важливо провести дослідження, спрямовані на вивчення уявлень людей різних соціальних груп про справедливу та ефективну побудову суспільства і влади, мотивацій, інституціональних основ соціально-економічної поведінки з тією метою, щоб на базі цього пізнання та закономірностей суспільного розвитку проводити подальші інституціональні перетворення та зрушення, і краще в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Пахомов С. Економічне зростання в контексті інституціоналізму / С. Пахомов // Формування ринкових відносин в Україні. – 2013. – № 4. – С. 11–16.
2. Носова О. Прямі іноземні інвестиції у трансформаційній економіці України / О. Носова // Економіка України. – 2000. – № 5. – С. 47–51.
3. Демінський С. Роль інститутів у формуванні нової економіки / С. Демінський // Формування ринкових відносин в Україні. – 2013. – № 4. – С. 20–24.
4. Сизоненко В. Фінансування інноваційно-орієнтованої економіки в умовах інституціональної невизначеності / В. Сизоненко // Фінанси України. – 2013. – № 5. – С. 80–89.
5. Сизоненко В. Конкурентоспроможність у мікро- та макроекономічному вимірі / В. Сизоненко // Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2010. – Вип. 21. – С. 19–26.
6. Маліцький Б. Висхідні позиції України на шляху формування інноваційно-орієнтованої економіки / Б. Маліцький // Економіка і прогнозування. – 2004. – № 3. – С. 31–38.
7. Онишко С. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку : [монографія] / С. Онишко. – Ірпінь : Нац. акад. ДПС України, 2004. – 434 с.
8. Колодрубська Н. Інституціональні фактори економічного зростання в сучасних умовах / Н. Колодрубська // Економічний часопис-XXI. – 2011. – № 7–8. – С. 20–22.
9. Дементьєв В. Чому Україна не інноваційна держава: інституційний аналіз / В. Дементьєв, В. Вишневський // Економічна теорія. – 2011. – № 3. – С. 5–20.
10. Івашина О. Інституціоналізація інноваційного розвитку / О. Івашина // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 5. – С. 16–22.

11. Філіпенко А. Інституціональні передумови економічного розвитку в Україні / А. Філіпенко // Правосуддя – гарант законності у сфері економічних правовідносин. Т. 21 (1) : міжвідомчий науковий збірник. – К. : Науково-дослідний інститут «Проблеми людини», 2000. – С. 93–97.
12. Ясин Е. Условия инновационного развития и необходимые институциональные изменения / Е. Ясин // Проблемы теории и практики управления. – 2007. – № 7. – С. 8–20.
13. Hodqson G.M. What are institutions? / G.M. Hodqson // Journal of Economic Issues. – 2006. – Vol. 40. – № 1. – P. 1–25.
14. Краус Н. Становлення інноваційної економіки в умовах інституціональних змін : [монографія] / Н. Краус. – К. : ЦУЛ, 2015. – 596 с.
15. Kraus N. Institutional vector of infrastructure development for innovative economy / N. Kraus // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – № 10 (160). – С. 96–100.
16. Нуреев Р. На пути к пониманию институциональной природы инноваций / Р. Нуреев // Journal of Institutional Studies = Журнал институциональных исследований. – 2012. – Т. 4. – № 2. – С. 4–10.
17. Краус Н. Історія економіки та економічної думки: структурно-логічні схеми, таблиці, малюнки : [навч. посіб. для студ. ВНЗ] / Н. Краус. – К. : Центр учбової л-ри, 2014. – 504 с.